

PHAEDRA TUSSEN SCHULD EN BOETE

Albert S. Gérard, *The Phaedra Syndrome. Of Shame and Guilt in Drama*, Amsterdam-Atlanta, Rodopi, 1993 (ISBN 90 5183489 6)

Hoe moet je op het einde van de twintigste eeuw nog een boek schrijven over de liefde van een stiefmoeder voor haar stiefzoon, wanneer kunstenaars als Louis Malle in *Le Souffle au coeur* (1971) of Bernardo Bertolucci in *La Luna* (1979) een dergelijk taboe aanvaardbaar lijken te maken, dit vraagt Albert Gérard zich af op het einde van zijn schitterend boek *The Phaedra Syndrome. Of Shame and Guilt in Drama*. Het oudste taboe, kan je incest wellicht noemen, en vaak wordt dit verbod als toetssteen beschouwd bij de overgang van natuur naar cultuur. Kan je dit thema dus meestal als onbespreekbaar beschouwen in zijn rechtstreekse vorm, dan zie je dat de marges worden afgetast door de liefde te beschrijven tussen stiefmoeder en stiefzoon. Met welke gevoeligheden dit gepaard gegaan is in onze cultuurgeschiedenis heeft Gérard willen schetsen door achtereenvolgens werken van Euripides, Seneca, Bandello, Lope de Vega en Racine te bestuderen.

De vraag die hierbij centraal stond was deze naar de soort innerlijkheid van de gevoelens. Onthou je je van een dergelijke soort liefde, omdat je beducht bent voor je goede naam (extern criterium) of omwille van een schuldgevoel (intern criterium)? De auteur citeert dus uiteraard antropologisch onderzoek terzake en ondermeer het werk van E.R. Dodds, *The Greeks and the Irrational* (1951), dat de overgang van de Homerische ethiek naar deze van het vijfde eeuwse Athene opvatte als de overgang "from shame culture to guilt culture". Euripides schreef twee versies van de liefde tussen Hippolytos en Phaidra; de eerste werd afgekeurd, omdat de auteur in te directe termen de opdringerigheid van de vrouw had beschreven. In de tweede voel je hoe de 'verlichte' tragicus zijn ongeloof in een aantal morele standaarden van zijn tijd aftast. De oude voorstellingen van de goden doen het niet meer, maar ook de aloude erecode wordt sterk bevraagd. Net zoals Socrates en Democritus stelt Euripides een aantal vragen over de manier waarop je de echtheid van gevoelens kan verwoorden in een stad die sterk aan het veranderen is. De filosofie zou pas met de Stoa de verinnerlijking van de morele daden centraal stellen en belang hechten aan de inbedding van de persoon in de kosmos. Bij Seneca's Phaedra kan je dus pas eerst spreken van een ethiek van de persoonlijke en innerlijke schuld, bij Euripides ging het om het ineensstorten van de ethiek van de schaamte die gebaseerd was op de persoonlijke reputatie en de uitwendige sancties van de maatschappij.

Aan de hand van Bandello's *Novella 44* (1554) neemt Gérard je dan mee naar de Middeleeuwen en Renaissance. Vooral in zijn besluiten (Conclusion, p. 123-135) situeert hij de religieuze context die de ethica in de volgende eeuw zal bepalen en vanaf zijn hoofdstuk drie bespreekt hij de gevolgen van de opkomst van de nieuwe bovennatuurlijke parameter. De *novella*-techniek uit de vroege Renaissance die bij Boccaccio zo sterk tot ontwikkeling kwam zorgde ook bij Bandello voor een sterk realisme zonder grote metafysische bekommernissen of goddelijke vervloeking. Het 44e verhaal uit zijn *Novelliere* speelt zich af in Ferrara en de lustige stiefmoeder ziet haar driften enkel geremd door haar *vergogna*, equivalent van de oude schaamte, wat tot het merkwaardige besluit leidt: 'Despite more than a thousand years of Christian teaching, a significant segment of Italian renaissance society still entertained, or had reverted to, a typical shameculture outlook in this and other respects' (p. 39).

Het drama *El castigo sin venganza* van Lope de Vega (1634) situeert zich dan weer in de nieuwe religieuze en esthetische wereld van de barok, waarbij elke aanslag op de orde uiteindelijk hersteld dient te worden. De problemen waartoe echte religieuze verdieping leiden komen echter vooral bij Racine tot uiting. Gérard schetst het klimaat van de contra-reformatie, de conflicten tussen Jansenisten en Jezuiten en bestudeert *Phèdre* (1677) vanuit 'the triumph of guilt' en de geestelijke onrust van zijn tijd. In zijn 'Conclusion' (p. 123-135) maakt de auteur nog een snelle sprong van de achttiende naar de twintigste eeuw en bespreekt kort een aantal moderne theorieën (Lucien Goldmann, Roland Barthes, ...) die *Phèdre* van Racine op een of ander manier bestuderen.

Dit uiterst lezenswaardige boek biedt aldus aan de hand van één tragedie een bondig overzicht van de grote ethische discussies die in onze cultuur gevoerd werden. Het boek biedt zich aan in een reeks Studies in Comparative Literature, uitgegeven door C.C. Barfoot en Theo D'haen. Het belang van zijn boek dat een aantal ethische normen toont die soms voorbijgestreefd lijken eindigt op een merkwaardige en in de ogen van de auteur blijkbaar een optimistische noot: '(It is not inconceivable that Western culture, in its revulsion against the crude materialism generated by the electronic revolution, the revolting social aftermath of so-called "liberalism" and the hedonistic laxity derived from sexual liberation, may seek comfort in new forms of spiritual idealism. The growth of fundamentalism and integristism in established religions and the proliferation of esoteric sects may herald a more general return to irrationality. This might entail a reappraisal of *Phèdre* in the light of concepts redolent of the radical outlook of the late seventeenth century' (p. 135).